

Význam kultúrnej kompetencie v príprave budúcich prekladateľov a tlmočníkov

The importance of cultural competence in study programs preparing future translators and interpreters

Adriána Ingrid Koželová

Abstrakt: Cieľom štúdie je poukázať na význam kultúrnej kompetencie v študijných programoch zameraných na prípravu budúcich prekladateľov a tlmočníkov. Súčasťou štúdia týchto odborov je aj tzv. spoločný základ, ktorý poskytuje vzdelanie v oblastiach, ktoré sú spoločné pre všetky jazykové kombinácie. V prvom rade sú to všeobecné teoretické translatické disciplíny, ale aj také, ktoré sú špecifické. K takýmto predmetom patrí aj disciplína Klasické jazyky a tradície. Ide o prehľadovú disciplínu, ktorá významným spôsobom prispieva k budovaniu kultúrnej kompetencie prekladateľa. Štúdia poukazuje na vstupné dáta na začiatku semestra a finálne údaje, ktoré mapujú úspešnosť zvládnutia predmetu a význam jeho absolvovanie pre prekladateľa a tlmočníka.

Kľúčové slová: prekladateľstvo a tlmočníctvo, kultúrna kompetencia prekladateľa, antická civilizácia a kultúra

Abstract: The paper highlights the importance of cultural competence in study programs preparing future translators and interpreters. Some of the courses in these programs are common to students of all languages they can choose from. The common courses are obviously those offering general theoretical background in translation studies, but there are also specific ones. Of these, the course on Classical languages and traditions offers an overview of ancient Greek and Roman culture that significantly enhances the cultural competence of the translator. The study points and compares input data at the beginning of the semester and final data that show the success rate of mastering the subject as well as the importance of completing the course for the translator and interpreter.

Key words: translation and interpreting, cultural competence of translators, ancient Greek and Roman culture

1 Úvodom

Profesia prekladateľa a tlmočníka si vyžaduje dostatočnú a v istom zmysle široko-spektrálnu prípravu. Dobrý prekladateľ a tlmočník si uvedomuje, že sa musí učiť celý život a ukončením štúdia v príslušnom odbore zďaleka nekončí jeho ďalšie rozvíjanie zručností alebo získavanie vedomostí. Naopak, stáva sa mu celoživotnou metou. A. Záhorák upozorňuje, že jazyk ako systém neexistuje v izolácii, ale je úzko spojený s etnokultúrou, ktorá ho definuje a zároveň reprezentuje (2019b, s. 37). Rovnako výstižne opisuje vzťah jazyka a kultúry A. Amir:

Medzi jazykom a duchom národa jestvuje zásadná korelácia. Jazyk a duchovná sila sa nerozvíjajú od-delene od seba, ale predstavujú tú istú aktivitu intelektuálnej činnosti. Pomenovania vecí, činností, či udalostí nie sú len rozličnými označeniami jedného a toho istého predmetu, sú to jeho rôzne videnia (2011, s. 80).

Čo však s jazykmi a kultúrami, ktoré postupne zanikli, no dávne civilizácie nám zanechali svoje kultúrne dedičstvo, ktoré chceme poznať? Aj s týmito situáciami sa musí vyrovnat' translátológia, ktorá slúži ostatným vedným odborom a odborníkom najmä tým, že im dokáže v ich zrozumiteľnom jazyku priniesť očakávané poznatky. Proces transferu takýchto informácií je zložitý a do veľkej miery o jeho úspešnosti rozhoduje kultúrna kompetencia prekladateľa. Cieľom štúdie je analýza aktuálneho stavu vedomostí študentov odboru Filológia so zameraním na prekladateľstvo a tlmočníctvo na FF PU. Analýzu dokumentujeme prieskumom získaných vedomostí na konci semestra po absolvovaní predmetu Klasické jazyky a tradície (obsahovú náplň predmetu popíšeme nižšie), ktorý je určený pre všetkých študentov bakalárskeho stupňa štúdia, ktorí študujú aprobáciu dvoch cudzích jazykov v študijných programoch prekladateľstva a tlmočníctva. Ide o tzv. spoločný základ, ktorý študentom poskytuje vedomosti z oblasti antickej civilizácie a kultúry, pričom ide o prierezové vedomosti – také, ktoré prekladateľ potrebuje pri preklade umeleckých alebo odborných textoch, pretože sa v nich bežne vyskytujú kultúrne referencie odkazujúce na antiku.

2 Klasické jazyky a antická civilizácia v školách

Postupné získavanie tlmočnickej a prekladateľskej kompetencie v priebehu štúdia je synergickou záležitosťou, ktorá sa realizuje postupne, v nadväznosti. Štúdium zamerané na prípravu budúcich prekladateľov a tlmočníkov prebieha vo viacerých fázach, ktoré však od seba nemožno striktné oddeliť – naopak, ich význam sa intenzifikuje vzájomným spolupôsobením. Takéto štúdium prebieha na slovenských univerzitách zväčša v kombinácii dvoch jazykov, ktoré si študent zvolil. Oba jazyky sa riadia odporúčaným študijným programom príslušného študijného programu. Každý z nich je saturovaný disciplínami zameranými na lingvistickú oblasť, literatúru a kultúru, ďalej samozrejme na translátologickú oblasť – to všetko vždy s predchádzajúcou teoretickou prípravou a následne s praktickým tréningom za účelom získania zručností, ktoré postupne vedú k získavaniu príslušných kompetencií. Štúdium translátologických odborov zahŕňa aj vyššie spomenutý spoločný základ. Absolvujú ho všetci študenti prekladateľstva a tlmočníctva v rámci bakalárskeho a magisterského štúdia. Podstatou spoločného základu je získať predovšetkým solídnu teoretickú základňu z teórie prekladu a tlmočenia. Skladba predmetov však neopomína slovenčinu, materinský jazyk, ktorého poznanie je základným predpokladom kvalitného tlmočnickeho a prekladateľského výkonu.

Vývoj koncepcií a štruktúry študijných programov však veľmi dôsledne rešpektuje vykonávanú prekladateľskú a tlmočnickú prax, čo postupne viedlo k implementácii nemenej významného predmetu, a tým je disciplína Klasické jazyky a tradície. Dôvody tejto aktualizácie v študijných programoch sú viaceré:

1. vedomosti z antickej civilizácii a kultúry patria k všeobecnému vzdelaniu,
2. pre prekladateľa vedomosti z antiky naplňajú pojem *skúsenostný komplex*, ktorý do translitológie zaviedol A. Popovič a predstavuje „súhrn spoločenských, filozofických, psychologických a iných názorov a skúseností individuálne osvojených prekladateľom, ktoré slúžia ako pozadie pri komunikačnej, semiotickej a stylistickej realizácii prekladu“ (1983, s. 164),
3. prekladateľ sa pri práci s odbornými aj umeleckými textami stretáva s odkazmi na antickú civilizáciu a kultúru, ako aj priamo s latinskými alebo gréckymi citátmi. Je samozrejmé, že nemôže rozumieť všetkému, preto je dôležité, aby si počas celoživotného výkonu svojho povolania zvelaďoval svoju kultúrnu kompetenciu prekladateľa, vďaka ktorej vie, ako s týmito odkazmi na antiku narábať v preklade.

No primárny dôvod treba hľadať už v období stredoškolského štúdia. E. Juríková celú situáciu podrobne mapuje v štúdiu *Latinčina – farársky jazyk či základ všeobecného vzdelania?* (2017, s. 147–156) a výstižne o nej hovorí ako o „smrti latinčiny“ (2017, s. 148). Celú situáciu v súčasnom slovenskom školstve možno skoncentrovať do skonštatovania, že latinčina sa zo stredných škôl takmer úplne vytratila. Dôvody sú rozličné, no daná situácia nastala aj preto, že latinčina bola odsúvaná do úzadia ako mŕtvy jazyk a toto nelichotivé klišéovité označenie ju zo škôl takmer úplne diskvalifikovalo. Však ako využiť niečo, čo je mŕtve a teda nepoužiteľné? Optimistický pohľad na vec by mohol byť uspokojivejší v tom, že hoci latinčina ako taká svoje zastúpenie stratila, aspoň stredoškolské štúdium oboznámi študenta s antickou kultúrou ako takou. Našou úlohou nie je pátrať po kvantite a kvalite recipovaných informácií. Zaujíma nás to, nakoľko si získané vedomosti študent zapamätal a predovšetkým to, akým spôsobom s nimi dokáže narábať – a to za konkrétnym účelom: ako dané kvantum vedomostí dokáže využiť v procese prekladateľského a tlmočnického nácviku. Naša pedagogická prax dlhodobo poukazovala na deficit všeobecných základov z antickej civilizácie a kultúry. Tento deficit sa vyskytoval aj v prekladoch aj pri praktickom tlmočení. Frazologizmus prameniari v antickej kultúre, latinizmus či grécizmus – to všetko študentom spôsobovalo a spôsobuje prekladateľský problém. Situácia si postupom času vyžiadala riešenie, a to zavedením nového predmetu *Klasické jazyky a tradície*. Tento postup, ktorý sa v súčasnosti potvrdzuje ako vhodné riešenie, nebol samozrejým. Genézu integrácie antickej kultúry do výučby vo filologických odboroch ponúka E. Brodňanská v štúdiu *Antická kultúra pre prekladateľov – luxus či nevyhnutnosť?* (2017, s. 50–59). V závere konštatuje:

Nie je náhodou, že učebnice latinčiny venujú okrem gramatických častí priestor aj výkladu reálií či samostatným latinským článkom. Ved' ovládanie latinského jazyka poskytuje jazykovú kompetenciu, ktorá je pevným základom pre pochopenie jazykovej štruktúry ktoréhokoľvek jazyka používaného v Európe, a tiež možnosť porozumieť cudzím slovám i odborným termínom. Poznanie antickej kultúry zas umožňuje všeobecný kultúrny rozhľad, dáva schopnosť hľadať a nachádzať súvislosti, obohacovať a kultivovať svoj materinský jazyk a tiež s ľahkosťou riešiť „rébusy“ antickeho sveta ukryté v reči i literatúre. Skrz poznávanie antiky spoznáваме vlastnú kultúru a odvažujem sa povedať, že svojím spôsobom aj samých seba (2017, s. 58).

Túto potrebu všeobecného rozhľadu potvrdzuje Ľ. Buzássyová, ktorá v štúdiu Načo nám je dnes latinčina? Informácie a podnety, ako obohatiť hodiny slovenčiny, angličtiny či iných živých jazykov (2017, s. 60–83), v ktorej okrem iného uvádza smutné príklady z praxe, keď neznalý veci využíva latinčinu ako niečo singulárne, ozvlášťujúce, priam exotické – no žiaľ s chybami v latinských citátoch sa stáva komickou. Za všetky uvádzame len jeden: „známe memento mori v obmene memento vivere, ktoré však, ak je obeťou prešmyčky memneto, vyznie skôr ako meno nejakého faraóna“ (2017, s. 79).

3 Kultúrna kompetencia prekladateľa

Spomínané nedostatky nutne vedú k potrebe zovšeobecnenia, či k širšiemu koncipovaniu vystávajúceho problému. O aký jav ide, ak študent nemá dostačujúce vedomosti z antickej civilizácie a kultúry? Ide o medzeru v interkultúrnej kompetencii všeobecne a pokiaľ problém vymedzíme predovšetkým na translatológii, hovoríme o *kultúrnej* či *interkultúrnej kompetencii prekladateľa* – terminológia je v translatológii doposiaľ rozkolísaná a súbežne sa používajú oba termíny; ich obsahová náplň je však u jednotlivých autorov viac-menej totožná: poukazuje na nevyhnutnosť naučiť sa pracovať s kultúrnymi referenciami už od počiatkov prekladateľskej činnosti. Interkultúrnú kompetenciu by mal žiak či študent získavať už počas štúdia na ZŠ a SŠ. V tomto prípade ju môžeme definovať ako skúsenosť, keď:

žiaci v rámci výuky cizího jazyka poznávajú, že existujú určité spoločné i odlišné znaky jednotlivých kultur a učí se s tímto poznatkom zacházet, aniž by vyjadřovali pouze negativní nebo jen pozitivní úsudky a závěry, aby nedocházelo k vytváření nových nebo upevňování již vžitých předsudků a stereotypů (2017, s. 243).

V translatológii kultúrnú kompetenciu chápeme ako kompetenciu, ktorá:

- nesústredzuje sa výlučne na dvojicu východisková cieľová kultúra; kultúra je chápaná komplexne a neviaže sa na jeden z pracovných jazykov,
- dôležitú úlohu zohráva všeobecné vzdelanie prekladateľa, ktorý by sa mal všeobecne orientovať aj v anticko-kresťanskej kultúre, na ktorej sa zakladá európska civilizácia,
- prekladateľa stavia do pozície sprostredkovateľa interkultúrnej komunikácie, pretože sprostredkúva informačnú výmenu medzi dvoma alebo viacerými kultúrami,

- vyžaduje schopnosť prijímať a interpretovať signály východiskovej kultúry a transferovať ich do signálnej sústavy cieľovej kultúry,
- obzvlášť dôležitá je pri preklade kultúrne špecifických textov,
- vyžaduje schopnosť kognitívnej sebareflexie vlastnej kultúry, ako aj reflexie a sebareflexie cudzej kultúry,
- nevzťahuje sa len na preklad umeleckých textov – je nevyhnutná napr. pri preklade reklamných textov, pri preklade literatúry pre deti a mládež, a pod.
- vyžaduje schopnosť adekvátne využiť znalosti o miestnych pravidlách správania, normách a hodnotách jazykového spoločenstva a o ďalších kultúrno-špecifických aspektoch východiskovej a cieľovej kultúry,
- preveruje schopnosť prekladateľa reagovať interaktívne medzi dvomi kultúrami za pomoci využitia doterajších konvergentných prístupov a za pomoci nových divergentných prístupov vyrovnáť sa s prekladovým problémom,
- neznamená len schopnosť reprodukovat' literárne dielo v inom jazyku so zachovaním kultúrnych referencií, ale aj so zachovaním jeho estetického charakteru a pôsobenia na čitateľa v odlišnom literárnom a kultúrnom kontexte (Koželová 2018, s. 69–70).

Vychádzajúc z oboch definícií je potrebné uvedomiť si, že kultúrnou kompetenciou by mal disponovať každý človek, keďže kultúrny faktor je prítomný v každodennej komunikácii, v procese recipovania informácií a faktov alebo v podobe recepcie umeleckých výpovedí (literatúra, umenie). Vďaka kultúrnej kompetencii je potom jedinec schopný iné kultúry lepšie chápať, rešpektovať, poučiť sa z užitočných zistení a prípadne ich aplikovať vo vlastnej kultúre a jej prejavoch a napokon, rozširuje si obzor aj v estetickej rovine a obohacuje duchovnú zložku svojej existencie.

Podstatou prekladu a tlmočenia je sprostredkovanie výpovede prijatej od emitenta tak, aby jej porozumel recipient v cieľovej kultúre. Porozumieť východiskovému textu je pritom absolútnou alfou a omegou, pretože prekladateľ musí pochopiť obsah výpovede, ako aj autorský zámer a brať pritom do úvahy, že idiolekt autora je niečo, čo by malo vyniknúť aj v cieľovom texte, na čo upozorňuje aj Drengubiak konštatovaním, že „aj známy spisovateľ, ktorý majstrovsky ovláda jazyk [...], je zodpovedný za svoje vyjadrenia“ (2018, s. 32). Pre procesy transferu kultúrnych referencií z antiky je potrebné uvedomiť si viaceré súvislosti. Antická kultúra sa v súčasnosti nevzťahuje na východiskovú ani na cieľovú kultúru. Ide o kultúru, ktorá už zanikla, avšak jej odkaz je stále prítomný v rozličných typoch diskurzov, obohacuje moderné jazyky a odkazuje na antickú literatúru, filozofiu, kultúru, mytológiu a na ďalšie početné domény, v ktorých sa tieto kultúrne referencie vyskytujú v rozličnej miere zastúpenia. Európske kultúry asimilovali prejavy antickej civilizácie odlišne a aj preto sú jej stopy prítomné a vnímané rozmanito, no medzi „dôležité prednosti antického Ríma, ktoré časom prenikli do stredovekej i súčasnej Európy, patria aj niektoré vedomosti z oblasti poľnohospodárstva, remeselnej výroby či obchodu“ (Andoková & Babic & Buzássyová & Rošková & Valachovič, 2020, s. 18). Práve s takýmito skutočnosťami sa potrebuje vyrovnáť translitológia, keďže jej úlohou je antickú kultúrnu stopu sprostredkovať. Ako sme spomenuli vyššie,

súčasný slovenský školský systém nepočíta s intenzívnejšou prípravou v oblasti antickej civilizácie a kultúry. Je obsiahnutá vo vyučovacích predmetoch ako história alebo literatúra, a to hlavne v príslušnom období zodpovedajúcom periodizácii antiky. Dlhodobá pedagogická prax potvrdila, že deficit vedomostí z oblasti antickej civilizácie a kultúry sa podieľa na znižovaní kvality translátu. Kultúrne referencie z antiky sa v textoch originálu vyskytujú v podobe priamej lexikálnej jednotky (frazologizmy typu *alea iacta est*), či ako alúzie na mytológiu, jej postavy a situácie (rozličné obdoby bohov a héroov, ich prejavy, symboly a pod.). Prekladateľ ich v texte v prvom rade musí dokázať identifikovať, následne im porozumieť a napokon vybrať vhodnú prekladateľskú stratégiu, ktorej pomocou je prenesie do cieľového textu. Výskyt kultúrnych referencií v texte zasahuje aj do koncepcie v preklade, na čo upozorňuje aj M. Kabát:

Prekladateľova koncepcia sa realizuje na dvoch úrovniach:

1. formálna – tu môžeme pozorovať napr. písanie čísloviek slovom alebo číslom, členenie textu, členenie priamej reči a pod. V takomto prípade aj pri nevhodne zvolenej koncepcii nemusí dôjsť, a väčšinou ani nedochádza, k významovým posunom.
2. jazyková – preklad reálií, (funkčných) mien, spomínané tykanie a vykanie a pod. Nevhodne zvolená jazyková koncepcia už, na rozdiel od formálnej, môže vyvolať aj významové posuny (2018, s. 44).

Predpokladom takéhoto procesu je práve schopnosť detegovať v texte príslušnú kultúrnu referenciu a následne s ňou pracovať. Príprava budúceho prekladateľa na takúto situáciu je veľkou výhodou. Kultúrna kompetencia, ktorá je obohatená aj o zložku antickej civilizácie predstavuje pre prekladateľa aj tlmočníka väčší predpoklad, že celý proces realizácie transferu zvládne úspešne. Zároveň je nevyhnutné doplniť, že antická kultúra nereprezentujú len samotné reálie – spolu s nimi vystupuje do popredia aj súvisiaca lexika, pretože „preklad v jednom z jeho dôležitých aspektov možno opísať ako akciu vykonanú na lexikálnom systéme [...] prispôsobujú ho inej kultúrnej realite“ (Shmiher, 2019, s. 214). Je všeobecne známe, že klasické jazyky ako také a ich pôsobnosť v súčasných jazykoch je prítomná stále. Ak hovoríme o úskaliach prekladu, latinské výrazy v textoch originálu môžu prekladateľovi spôsobiť problémy – o to viac, ak prekladateľ nie je klasickým filológom. A. Katreničová pripomína, že „v každom jazyku môžeme nájsť nejaké špecifické slová, ktoré nie je možné preložiť do iných jazykov. Dôvodom je odlišný lexikálny systém v každom jazyku. Latinský jazyk nie je výnimkou“ (2014, s. 121 až 122).

4 Predmet Klasické jazyky a tradície

V danej oblasti sme urobili výskum, a to vstupný test na začiatku semestra a výstupný na jeho konci. Dáta poukazujú na takmer priepastný rozdiel vo vedomostnej úrovni. Meranie vstupných vedomostí na začiatku semestra poukazuje na špe-

cifickosť situácie. Pripravený formulár s otázkami, v ktorých boli študenti – respondenti požiadaní o odpoveď, dopadol nelichotivo. Študijná skupina zastúpená tridsiatimi ôsmimi poslucháčmi študijných programov zameraných na prekladateľstvo a tlmočníctvo nedokázala stopercentne odpovedať na dve otázky:

1. Kto je najvyšším olympským bohom?
2. Čo znamená *in medias res*?

Krátka úvodná anketa mala zmapovať dve oblasti, a to vedomosti z antickej mytológie a znalosť základných latinských slovných spojení – bežne používaných v jazyku. Prvá otázka bola správne zodpovedaná v 20 prípadoch, t. j. takmer 53 % študentov odpovedalo správne, čo vyjadrujú nasledujúce údaje:

Správna odpoveď: 20 študentov z 38 (52,63 %)
Nesprávna odpoveď: 18 z 38 študentov (47,37 %)

Úspešnosť ďalšej odpovede bola ešte nižšia. Slovné spojenie *in medias res* bolo náležite vysvetlené nasledovne:

Správna odpoveď: 9 študentov z 38 (23,68 %)
Nesprávna odpoveď: 18 z 38 študentov (76,32 %)

Pri druhej otázke je nutné doplniť, že odpovede považované za správne boli v niektorých prípadoch nepresné, avšak započítali sme ich ako uspokojivé, keďže išlo len o úvodnú anketu. Pri prísnejšom hodnotení a pri nástojení na exaktnosti by bolo skutočne správnych odpovedí len 7.

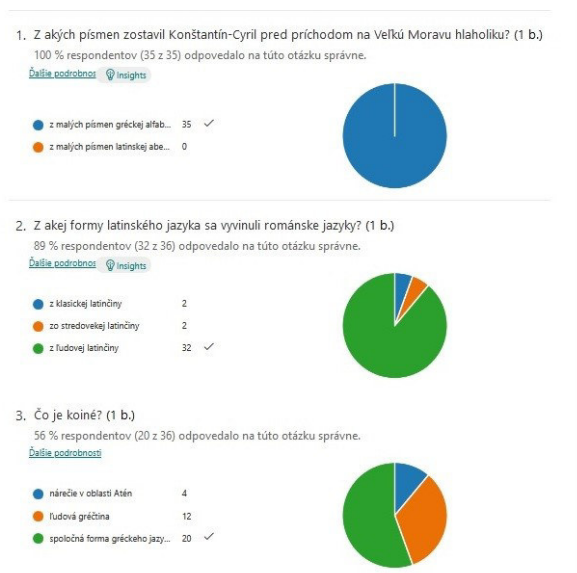
Situácia bola sklamaním aj pre študijnú skupinu. Samotní študenti vyhodnotili svoje vedomosti ako nedostačujúce a z uvedeného dôvodu ocenili možnosť absolvovať tento predmet a získať tak prierezové vedomosti z antickej civilizácie a kultúry. Skôr, než pristúpime k vyhodnoteniu záverečného testu, konštatujeme, že počiatkové nadšenie študentov pretrvávalo počas celého semestra. Zapojenie študentov, vypracovávanie úloh aj nad rámec povinného rozsahu a pretrvávajúci záujem o tému svedčí o tom, že zaradenie predmetu do odporúčaného študijného plánu bolo namieste. Daný stav potvrdili aj merania na konci semestra. Predmet končil absolvovaním záverečného testu. V porovnaní s počiatkovým stavom je percentuálna úspešnosť nepomerne väčšia, hoci treba dodať, že porovnanie vstupných a výstupných dát nie je vyvážené vzhľadom na počet otázok. Zaujímavé je však samotné kvantitatívne a kvalitatívne vyhodnotenie.

Z metodologického hľadiska išlo o prieskum pomocou testu. Stanovená hypotéza bola: na konci semestrálneho štúdia predmetu Klasické jazyky a tradície dosiahne

študijná skupina percentuálne lepšie výsledky ako tie, ktoré preukázala na začiatku semestra, t. j. celkové hodnotenie bude lepšie ako FX.

Stanovené v percentuálnom vyjadrení: úspešnosť, ktorú študijná skupina dosiahla, bola 38,15 %, čo je v hodnotení vyjadrenom známkami FX (celá hodnotiacia škála: A – výborne: 100 % – 90 %; B – veľmi dobre: 89 % – 80 %; C – dobre: 79 % – 70 %; D – uspokojivo: 69 % – 60 %; E – dostatočne: 59 % – 50 %, FX – nedostatočne: 49 % – 0 %). Ako úspešnú zmenu sme potrebovali dosiahnuť výsledok 50 %, t. j. nevyhnutnú spodnú hranicu na absolvovanie predmetu a zápis kreditov. Znamená to, že oproti vstupnému výsledku sa študenti potrebovali zlepšiť o 11,85 bodov. V porovnaní s prvotne získanými 38,15 % by to bol nárast o 31 %, a teda želané $P = 0,31$, pričom ak by všetci študenti získali 100 %, získali by sme hodnotu $P = 1,62$. Výsledné hodnotenie by sa teda malo na konci semestra pohybovať v intervale $P > 0,31$; $P < 1,62$.

Výskumnou metódou bol test koncipovaný v aplikácii Forms. Objektívnosť testu bola dosiahnutá výberom úloh, ktoré sa vzťahovali na prebrané učivo a súbor otázok bol zameraný na celú obsahovú náplň predmetu, a to reálie, jazyk, frazeológia. Výsledky testu boli vyhodnotené štatistickou metódou. Predstavujeme ich v nasledovnom grafickom vyobrazení.

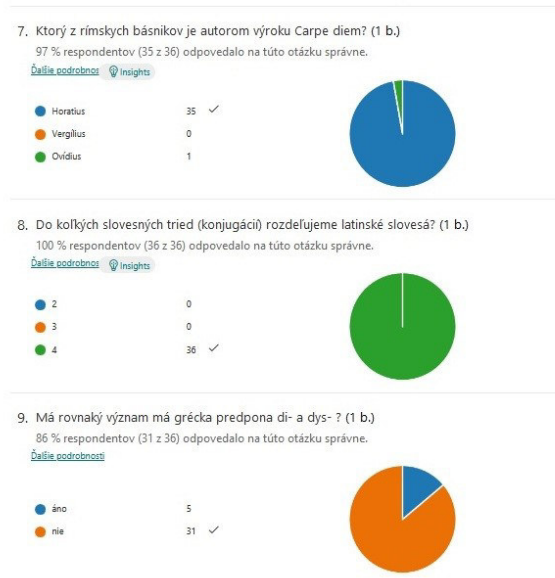

Obr. 1: Výsledné zobrazenie úspešnosti odpovedí na otázky 1–3

Obr. 2: Výsledné zobrazenie úspešnosti odpovedí na otázky 4–6

Obr. 3: Výsledné zobrazenie úspešnosti odpovedí na otázky 7–9

10. Latinská predpona ANTE- a grécka predpona ANTI- sú rovnakého významu (1 b.)

89 % respondentov (32 z 36) odpovedalo na túto otázku správne.

[Ďalšie podrobnosti](#) [Insights](#)

áno 4
nie 32 ✓

11. Autorom diela Metamorfózy je (1 b.)

100 % respondentov (36 z 36) odpovedalo na túto otázku správne.

[Ďalšie podrobnosti](#) [Insights](#)

Héfaistos 0
Ovídius 36 ✓
Euripidés 0

12. Aké sú dve stanoviská k prepisu antických mien? (1 b.)

83 % respondentov (30 z 36) odpovedalo na túto otázku správne.

[Ďalšie podrobnosti](#)

prilíadať k odovzdávajúcemu... 30 ✓
treba ich ponechať v gréčtine ... 6

Obr. 4: Výsledné zobrazenie úspešnosti odpovedí na otázky 10–12

13. Prvopočiatčným párom, od ktorého pochádza celé ľudstvo, boli podľa Hésioda Gaia a Uranos (1 b.)

94 % respondentov (34 z 36) odpovedalo na túto otázku správne.

[Ďalšie podrobnosti](#) [Insights](#)

áno 34 ✓
nie 2

14. Bohovia mohli zostúpiť z Olympu medzi smrteľníkov, aby im pomohli, usporiadali ich osud alebo splodili s nimi dieťa. (1 b.)

89 % respondentov (32 z 36) odpovedalo na túto otázku správne.

[Ďalšie podrobnosti](#) [Insights](#)

áno 32 ✓
nie 4

15. Kedy sa datuje začiatok antiky? (1 b.)

81 % respondentov (29 z 36) odpovedalo na túto otázku správne.

[Ďalšie podrobnosti](#)

od Homérnych básní 29 ✓
od stiahovania národov 7

Obr. 5: Výsledné zobrazenie úspešnosti odpovedí na otázky 13–15

Obr. 6: Výsledné zobrazenie úspešnosti odpovedí na otázky 16–18

Obr. 7: Výsledné zobrazenie úspešnosti odpovedí na otázky 19–21

22. Vyberte správnu formu genitívu mena Hádes (1 b.)

47 % respondentov (17 z 36) odpovedalo na túto otázku správne.

[Ďalšie podrobnosti](#)

● Háda	17	✓
● Hádea	19	

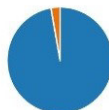

23. Symposion (1 b.)

97 % respondentov (35 z 36) odpovedalo na túto otázku správne.

[Ďalšie podrobnosti](#) [Insights](#)

● bola hostina určená mužom	35	✓
● bol chór spevákov v divadle	1	

24. Garum patrí do nasledujúcej kategórie: (1 b.)

97 % respondentov (35 z 36) odpovedalo na túto otázku správne.

[Ďalšie podrobnosti](#) [Insights](#)

● mädá	0	
● gastronómia	35	✓
● politika	1	

Obr. 8: Výsledné zobrazenie úspešnosti odpovedí na otázky 22–24

25. Pater familias ako termín nájdeme v: (1 b.)

8 % respondentov (3 z 36) odpovedalo na túto otázku správne.

[Ďalšie podrobnosti](#) [Insights](#)

● literatúre	3	✓
● práve	32	
● politike	1	

26. Koloseum v Ríme je najväčší (1 b.)

97 % respondentov (35 z 36) odpovedalo na túto otázku správne.

[Ďalšie podrobnosti](#) [Insights](#)

● Circus	1	
● Amfiteáter	35	✓

27. Vyberte správnu možnosť v súlade s ortografiou: (1 b.)

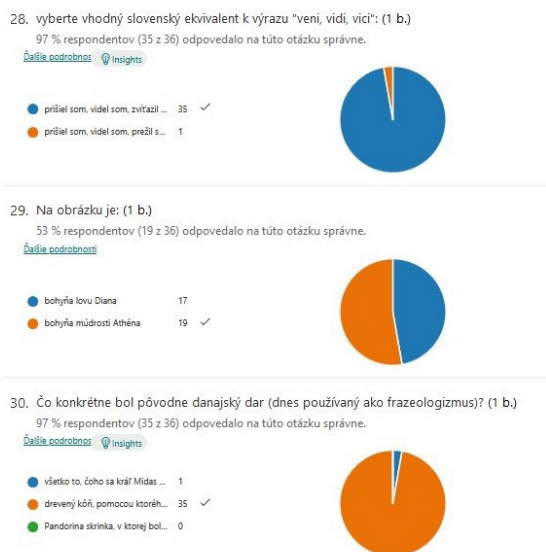
89 % respondentov (32 z 36) odpovedalo na túto otázku správne.

[Ďalšie podrobnosti](#) [Insights](#)

● prethročí Rubikon	32	✓
● prethročí Rubicon	4	
● prethročí rubicon	0	

Obr. 9: Výsledné zobrazenie úspešnosti odpovedí na otázky 25–27

Obr. 10: Výsledné zobrazenie úspešnosti odpovedí na otázky 28–30

Kvantitatívnu analýzu podrobne ukazujú jednotlivé grafy, ktoré presne dokumentujú počet a pomer správnych a nesprávnych odpovedí. Z 30 otázok bolo 6 otázok správne zodpovedaných všetkými tridsiatimi šiestimi respondentmi. Vysoká úspešnosť odpovedí, t. j. nesprávna odpoveď od jediného respondenta bola zaznamenaná v prípade ôsmich otázok. Štyri otázky a odpovede na ne môžeme, naopak, považovať za zodpovedané neúspešne, pretože správnu odpoveď uviedlo len dvadsať a menej respondentov.

Nemenej zaujímavá je kvalitatívna analýza. K úspešne zodpovedaným patria napr. otázky, ktorých obsahom bola téma preberaná počas stredoškolského, či v niektorých prípadoch základnoškolského učiva. Ide napr. o charakteristiku gréckej tragédie alebo určenie autora diela Antígona, ktoré je súčasťou povinného čítania. K otázkam z okruhu tém, ktoré boli pre študentov nové a s ktorými sa stretli až počas štúdia predmetu Klasické jazyky a tradície patria tie, ktoré sa týkajú latinčiny – jazykového systému ako celku a takisto konkrétností týkajúce sa významu. Tu by sme radi doplnili, že už počas štúdia prejavili študenti záujem o vedomosti z morfológie latinčiny a gréčtiny. Ide totiž o praktické vedomosti, ktoré dokáže prekladateľ využiť v textovej analýze a využije ich pri odhalovaní významu neznámych slov. K takým patria napr. predpony hypo- a hipo- a pod. Medzi úspešne zodpovedané otázky patrí súbor otázok ohľadne reálií, napr. otázky o rímskom Koloseu, vysvetlenie lexikálnej jednotky *symposion* či zaradenie lexikálnej jednotky

garum do oblasti jeho používania. Na záver tohto kvalitatívneho rozboru stojí za pozornosť ešte jedna zaujímavosť. Napriek neustálemu pripomínaniu problematikosti genitívnych foriem latinských a gréckych mien a napriek pripomínaniu uplatňovania naučených pravidiel, ku ktorým mali študenti vyčlenenú užitočnú bibliografickú bázu, pri otázke požadujúcej určenie správneho tvaru dokázalo náležite odpovedať len 17 z 36 študentov, t. j. menej ako polovica. Uvedená otázka patrí k tým, ktoré zo súboru tridsiatich otázok patria k najneúspešnejším. Nemožno exaktne stanoviť dôvody označenia chybného tvaru za správny, no predpoklady by nás mohli nasmerovať k vplyvu úzu a výrazného zastúpenia chybných genitívnych tvarov v bežných diskurzoch. K náročnejším otázkam patrilo aj zaradenie slovného spojenia *pater familias* do súčasnej frekventovanej domény používania. Väčšina študentov zvolila ako oblasť právo (vychádzajúc z pôvodného vysvetlenia), avšak opomenuli používanie termínu v literatúre, hoci práve na tento presah či prenos termínu boli upozornení vo vzťahu k potrebe literárnovedného vzdelania prekladateľa, ktorý sa s takouto terminológiou môže stretnúť pri preklade odbornej literatúry v akomkoľvek jazyku – práve to dokazuje spoločné antické základy, na ktorých stojí európska civilizácia; napr. Drengubiak hovorí o „principes traditionnels, patriarcaux“ alebo „système patriarcal“ (2013, s. 29).

Napokon už len krátka poznámka z spätnej väzby k predmetu. Študenti ocenili obsahovú náplň disciplíny a asi najväčším uznaním pre vyučujúcu bolo sklamanie študentov z toho, že predmet v ďalšom semestri nemá pokračovanie. Študenti skonštatovali obohatenie lexiky a mnohí z nich plánovali pokračovať formou samostúdia v témach, ktoré ich individuálne mimoriadne zaujali (spomenúť možno mykénsku civilizáciu, grécku mytológiu alebo bežný život starých Rimanov). Je potešujúce vidieť nielen záujem, ale aj pochopenie významu kultúrnej kompetencie prekladateľa zo strany študentov – budúcich prekladateľov. Napokon aj jeden pozitívny fakt, ktorý na základe realizovaného výskumu uvádza S. Oriňáková:

Študenti po absolvovaní dvoch semestrov štúdia odbornej latinčiny dokážu pracovať s rôznymi kombináciami základných štruktúr latinských termínov na základe nadobudnutých morfológických a syntaktických pravidiel latinčiny (2016, s. 88 až 89).

5 Záver

Stanovená hypotéza bola potvrdená a priemerné získané skóre z celého testu za celú študijnú skupinu bolo 25,2 z celkových 30 b.

K uvedenému dosiahnutému skóre môžeme doplniť aj konkrétne informácie o získaných počtoch bodov (tab. 1).

Keďže aritmetický priemer (25,2b) sa líši minimálne od mediánu (25 %), pracovali sme iba s aritmetickým priemerom.

Tab. 1: Výsledné zobrazenie úspešnosti v poradí od najvyššieho počtu bodov po najnižší, pričom medián študijnej skupiny je 25 b

Poradie	ID študenta (anonymne pod číslom)	Celkový počet bodov
1.	1	30
2.	19	29
3.	15	28
4.	4	27
5.	5	27
6.	8	27
7.	9	27
8.	13	27
9.	17	27
10.	11	26
11.	18	26
12.	27	26
13.	33	26
14.	2	25
15.	3	25
16.	7	25
17.	10	25
18.	12	25
19.	16	25
20.	22	25
21.	24	25
22.	30	25
23.	34	25
24.	6	24
25.	14	24
26.	20	24
27.	21	24
28.	25	24
29.	26	24
30.	28	24
31.	31	24
32.	32	24
33.	23	23
34.	29	22
35.	36	22
36.	35	21

Ak je hodnotiaci škála percentuálne rozvrhnutá podľa zámok takto: A: 100 % – 90 %; B: 89 % – 80 %; C: 79 % – 70 %; D: 69 % – 60 %; E: 59 % – 50 %, FX: 49 % – 0 %, potom je výsledná známka dosiahnutá za celú študijnú skupinu B – veľmi dobre (84 %), čo predstavuje skok o tri hodnotiace stupne v porovnaní vstupný/výstupný test. Hodnota známky za študijnú skupinu bola vypočítaná z aritmetického priemeru. Študenti predmetu Klasické jazyky a tradície získali o 45,85

percentuálnych bodov viac. Ak 38,15 % berieme ako východisko (výsledok prvého výsledku), potom získame výslednú hodnotu $P = 1,2$. Oproti pôvodnému výsledku ide o nárast o 120 %. Želané $P = 0,31$, ktoré sme si stanovili pre úspešné potvrdenie hypotézy, sme teda výrazne prekročili.

Výsledky prieskumu formou testu dokázali, že inkorporovať do výučby odboru Filológia so zameraním na prekladateľstvo a tlmočníctvo je relevantné a oproti predchádzajúcim koncepciám študijných programov prináša takto štruktúrovaný program študentom nové vedomosti z oblasti antickej civilizácie a kultúry. Teórie, z ktorých v našej štúdií vychádzame, chápu preklad ako kultúrnu operáciu a pre jej adekvátne realizovanie má byť výučba kultúry súčasťou translatologických študijných programov. Predmet Klasické jazyky a tradície v tomto požadovanému stavu prispieva.

Pre budúceho prekladateľa a tlmočníka je nevyhnutné budovať si už počas štúdia všetky prekladateľské kompetencie. Jednou z nich je kultúrna kompetencia prekladateľa, ako jedna z kľúčových kompetencií podieľajúcich sa na výslednej kvalite translátu. A. Záhorák zároveň definuje preklad ako „špecifický typ kultúrneho transferu“ (2019a, s. 20). Kultúrne referencie z antiky tvoria špecifickú skupinu reálií, keďže sa vzťahujú na neexistujúcu, zaniknutú kultúru. Práca s takýmito reáliami si vyžaduje obozretnosť a zručnosť, pretože sú v texte originálu náročnejšie pokiaľ ide o ich detegovanie, no zároveň vo východiskových jazykoch prešli vlastnými adaptačnými procesmi, ktoré nemusia korešpondovať s podobami kultúrnych reálií z antiky v cieľových kultúrach. Prekladateľ sa stretáva s tretou kultúrou, ktorá bola rozličnými spôsobmi a mierami asimilovaná aj vo východiskových aj v cieľových kultúrach. Vedomosti vo sfére antickej civilizácie, ako aj zručnosti, ktoré prekladateľovi napomáhajú pri rozhodovaní o tom, ako s nimi narábať, sú v prekladovom procese neoceniteľnou pomôckou. Kultúrna kompetencia prekladateľa a jej budovanie počas štúdia predstavuje jednu z kľúčových pôsobností rozhodujúcich o kvalite prekladateľskej práce. Pedagóg by mal vzbudiť u študentov záujem a viesť ich k jej budovaniu a to aj s vedomím, že „podstatou moderného vyučovania je to, že vedomosti a zručnosti študentov majú byť výsledkom ich vlastného premýšľania“ (Uherová, 2020, s. 88). Vyučovanie predmetu Klasické jazyky a tradície prispievajú k budovaniu kultúrnej kompetencie prekladateľa, ktorá je súčasťou súboru prekladateľských kompetencií nevyhnutných pre realizovanie úspešného translátu.

Článok je výstupom z projektu KEGA 005PU-4/2020 Reálie z antickej kultúry ako súčasť prípravy študentov translatologických odborov.

Literatúra

- ANDOKOVÁ, M. ET AL. (2020). *Bežný život starých Rimanov*. Bratislava: IRIS – Vydavateľstvo a tlač, s. r. o. https://www.academia.edu/46049066/Be%C5%BEn%C3%BD_%C5%BEivot_star%C3%BDch_Rimanov
- BRODŇANSKÁ, E. (2017). Antická kultúra pre prekladateľov – luxus či nevyhnutnosť? In: *Výzvy2017: Súčasné výzvy vo vyučovaní jazykov: ako ďalej? – zborník príspevkov*. Nitra: SlovakEdu, o. z. Nitra, s. 50–59. https://slovakedu.com/_files/200004053-bb8eabc86b/Vyzvy2017_Proceedings.pdf
- BUZÁSSYOVÁ, L. (2017). Načo nám je dnes latinčina? Informácie a podnety, ako obohatiť hodiny slovenčiny, angličtiny či iných živých jazykov. In: *Výzvy2017: Súčasné výzvy vo vyučovaní jazykov: ako ďalej? – zborník príspevkov*. Nitra: SlovakEdu, o. z. Nitra, s. 60–83. https://slovakedu.com/_files/200004053-bb8eabc86b/Vyzvy2017_Proceedings.pdf
- DRENGUBIAK, J. (2018). Sprisahanecké myslenie v „cenzurovanom“ diele Richarda Milleta. *World Literature Studies*. Roč. 10, č. 4 (2018), s. 24–37. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=730872>
- DRENGUBIAK, J. (2013). Le déclin de la famille et la crise identitaire comme le signe avant-coureur de la fin de la civilisation dans l'oeuvre de R. Millet. In: *Filozofia*. Roč. 68, supl. 2 (2013), s. 22–33. <http://www.klemens.sav.sk/fiusav/filozofia/?q=en/le-declin-de-la-famille-et-la-crise-identitaire-comme-le-signe-avant-coureur-de-la-fin-de-la>
- JURÍKOVÁ, E. (2017). Latinčina – farársky jazyk či základ všeobecného vzdelania? In: *Výzvy2017: Súčasné výzvy vo vyučovaní jazykov: ako ďalej? – zborník príspevkov*. Nitra: SlovakEdu, o. z. Nitra, s. 147–156. https://slovakedu.com/_files/200004053-bb8eabc86b/Vyzvy2017_Proceedings.pdf
- KABÁT, M. (2018). Konceptia v preklade. In: *Prekladateľské listy: teória, kritika a prax prekladu*. Roč. 7. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, s. 44–54. https://www.academia.edu/40380383/Konceptia_v_preklade
- KATRENIČOVÁ, A. (2014). Problem of Translating some Metaphors from the Latin Text of Fons Vitae into the Slovak Language. In: *The Function of Metaphor in Medieval Neoplatonism*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, s. 121–127. <https://unibook.upjs.sk/img/cms/2014/ff/function-final.pdf>
- KOŽELOVÁ, A. (2018). *Prekladateľské kompetencie v kontexte domácej translológie*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove. <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Kozelova3>
- NEČASOVÁ, P. (2017). Výzkum k interkultúrní kompetenci žáků středních škol. In: *Výzvy2017: Súčasné výzvy vo vyučovaní jazykov: ako ďalej? – zborník príspevkov*. Nitra: SlovakEdu, o. z. Nitra, s. 241–267. https://slovakedu.com/_files/200004053-bb8eabc86b/Vyzvy2017_Proceedings.pdf
- ORIŇÁKOVÁ, S. (2016). Prekladateľské zručnosti v oblasti odbornej latinčiny. In: *Kľúčové kompetencie pre celoživotné vzdelávanie V: zborník príspevkov Centra celoživotného a kompetenčného vzdelávania Prešovskej univerzity v Prešove*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 88–95. <https://www.pulib.sk/web/pdf/web/viewer.html?file=/web/kniznica/elpub/dokument/Gogova1/subor/9788055517278.pdf>
- POPOVIČ, A. (1983). *Originál – preklad, interpretačná terminológia*. Bratislava: Tatran.
- SHMIHER, T. (2019). St. Petro Mohyla's Catechism in Translation: A Term System via the Prism of Axiological Modelling and Cultural Matrix. In: *Languages – Cultures – Worldviews Focus on Translation*. London: Palgrave Macmillan, s. 211–236. <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-030-28509-8>
- UHEROVÁ, Z. (2020). Metódy na zvyšovanie motivácie k učeniu. In: *Kľúčové kompetencie pre celoživotné vzdelávanie: zborník príspevkov Centra celoživotného a kompetenčného vzdelávania Prešovskej univerzity v Prešove IX*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 88–98. <https://www.pulib.sk/>

web/pdf/web/viewer.html?file=/web/kniznica/elpub/dokument/Gogova5/subor/
9788055526041.pdf

ZÁHORÁK, A. (2019a). *Intercultural Aspect in Translation and Reception of Precedent Phenomena*. Berlin: Peter Lang.

ZÁHORÁK, A. (2019b). Precedent Phenomena as a Linguistic, Translation and Reception Problem. In: *A Reflection of Man and Culture in Language and Literature*. Berlin: Peter Lang, s. 37–60.

Autorka

Doc. Mgr. et Mgr. Adriána Ingrid Koželová, PhD., e-mail: adriana.kozelova@unipo.sk
je členkou Inštitútu romanistiky Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove. Vyučuje translatologické disciplíny. Venuje sa výskumu divergencie medzi originálom a prekladom, zameriava sa na prekladateľské kompetencie a na kultúrne referencie a s nimi spojené možnosti a osobitosti ich transferu. Rovnako sa venuje téme didaktiky prekladu a tvorbe študijných materiálov zabezpečujúcich praktický tréning prekladateľských zručností.